2021-199

Archeologienota Antwerpen Churchilldok Zuid

Verslag van Resultaten

Bert ACKE, Maarten BRACKE en Paulien FONTEYN

29-11-2021

Titel: Archeologienota Antwerpen Churchilldok Zuid

Erkend archeoloog: Maarten Bracke, OE/ERK/Archeoloog/2015/00036

Auteurs: Bert Acke, Maarten Bracke en Paulien Fonteyn

Uittreksels uit CartoWeb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18084 - www.ngi.be

Projectcode bureauonderzoek: 2021K118

Intern projectnummer: 2021.199

Locatiegegevens: Antwerpen, Antwerpen, Churchilldok Zuid (Zomerweg, Klein Zuidland, Moleneind, Nietweg, Wilmarsstraat, Westeind, Treurenborg, Zandvoort, Watergang)

Lambertcoördinaten plangebied: X: 148482,17 en Y: 217442,71; X: 151388,69 en Y: 218862,77

Kadastergegevens: Antwerpen, Afdeling 15, Sectie A, Percelen 67L, 223F5, 223W3, 577B, en Sectie B, Perceel 349A (locaties windturbines, zie figuur 3)

Oppervlakte plangebied: 2 037 976m²

Topografische kaart: zie figuur 1 en 2

Betrokken actoren: Bert Acke (assistent-archeoloog), Maarten Bracke (erkend archeoloog), Paulien Fonteyn (assistent-archeoloog)

Wetenschappelijke advisering: /

Plaats en datum: Moerbeke-Waas, 29/11/2021

© Acke & Bracke bv, Dorpvaart 76, 9180 Moerbeke. De auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteurs.

1. INLEIDING 4

1.1. WETTELIJK KADER 4
1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT 4
1.2.1. VRAAGSTELLING 4
1.2.2. RANDVOORWAARDEN 4
1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE 4
1.3.1. MOTIVERING ONDERZOEKSSTRATEGIE 4
1.3.2. ORGANISATIE VAN HET VOORONDERZOEK 5
1.3.3. ADVIES SPECIALISTEN 5
1.3.4. WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING 5
1.3.5. SELECTIE BRONNEN 5

2. BUREAUONDERZOEK 6

2.1. HUIDIGE TOESTAND EN GEPLANDE WERKEN 6
2.2. BEKNOPT HISTORISCH EN LANDSCHAPPELIJK KADER 10
2.3. SYNTHESE 15

3. SAMENVATTING 16

4. BIBLIOGRAFIE 17

5. BIJLAGES 18

1. Inleiding

1.1. Wettelijk kader

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen te Antwerpen Churchilldok Zuid (provincie Antwerpen), gelegen buiten woon- of recreatiegebied en waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem meer dan 5000m² beslaat, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.2. Onderzoeksopdracht

1.2.1. Vraagstelling

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

1.2.2. Randvoorwaarden

Niet van toepassing.

1.3. Werkwijze en strategie

1.3.1. Motivering onderzoeksstrategie

Deze archeologienota betreft een nota met beperkte samenstelling. Indien de confrontatie tussen de toekomstige werken en een beperkt aantal doorslaggevende aspecten uit de beschrijving van de landschappelijke ligging van het onderzochte gebied, de historische beschrijving, of de bespreking van het onderzochte gebied in zijn archeologische kader aantoont dat:

1) met hoge waarschijnlijkheid geen archeologisch erfgoed aanwezig is op het onderzochte terrein, of;
2) de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid geen verstoring zullen veroorzaken aan het eventueel aanwezige archeologische erfgoed, of;
3) verder onderzoek van het terrein in het kader van de toekomstige werken met hoge waarschijnlijkheid niet zou leiden tot nuttige kenniswinst;

en er dus geen verdere maatregelen nodig zijn, dan mag de rapportering over het bureauonderzoek van het terrein beperkt blijven tot nota met beperkte samenstelling zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk versie 4.0, p. 108. Voor dit project zijn elementen 2 en 3 van toepassing. Het doorslaggevend aspect betreft de landschappelijke ligging en de historische beschrijving van het onderzochte gebied.

1.3.2. Organisatie van het vooronderzoek

Op basis van de info aangereikt door de initiatiefnemer, het raadplegen van enkele digitale en analoge bronnen kon de nota met beperkte samenstelling worden opgesteld door de erkende archeoloog.

1.3.3. Advies specialisten

Niet van toepassing.

1.3.4. Wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

1.3.5. Selectie bronnen

Info over het project werd aangereikt door de initiatiefnemer, door de erkende archeoloog werden bijkomend enkele digitale en analoge bronnen geraadpleegd.

2. Bureauonderzoek

2.1. Huidige toestand en geplande werken

Het plangebied is ca. 2 037 976m² groot en omhelst de gehele industriezone gelegen ten zuiden van het Churchilldok in de Antwerpse haven. Het wordt begrensd door het Churchilldok in het noorden, de Noorderlaan in het oosten en zuidoosten, de Goteborgweg in het zuiden en het 6de Havendok in het zuidwesten en westen. Het gehele gebied is ingericht als industrieterrein en quasi volledig verhard en bebouwd. Doorheen het gebied lopen meerdere wegen en spoorlijnen.

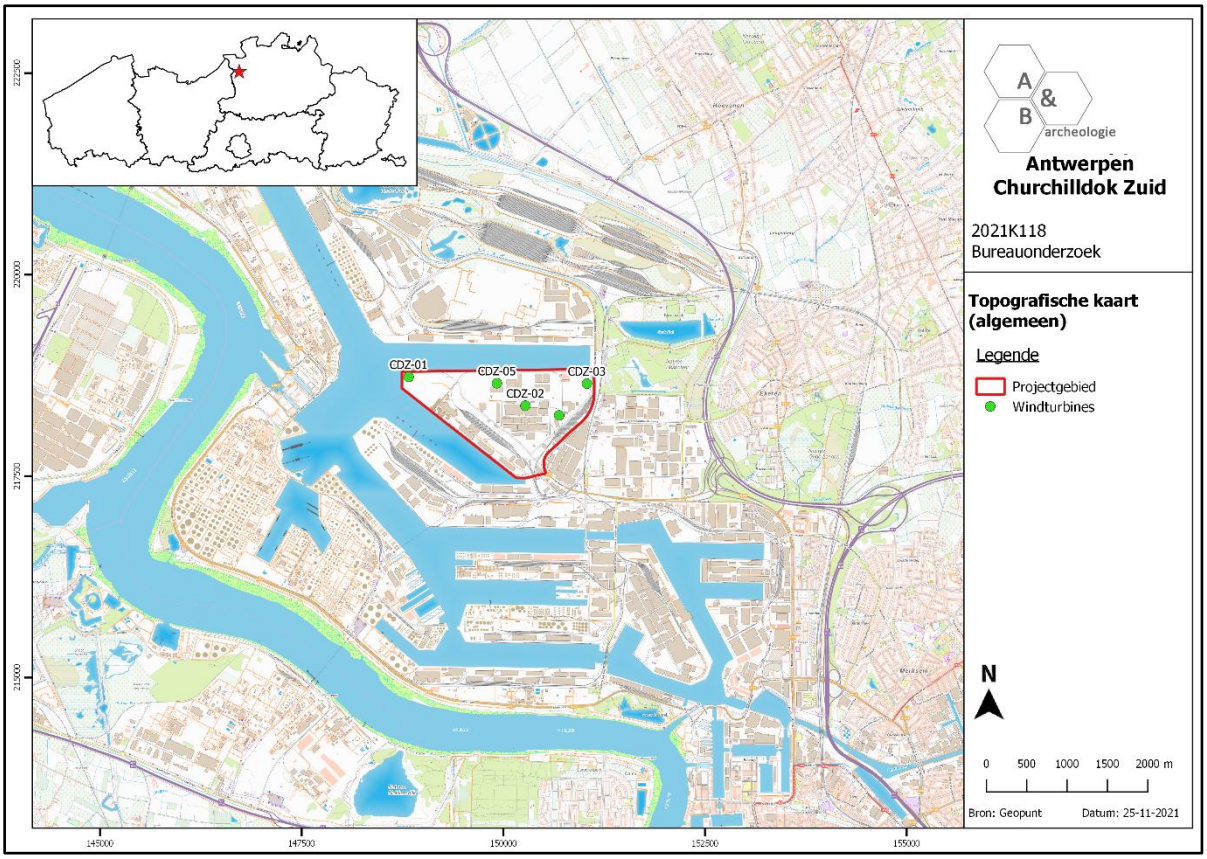

Figuur 1 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

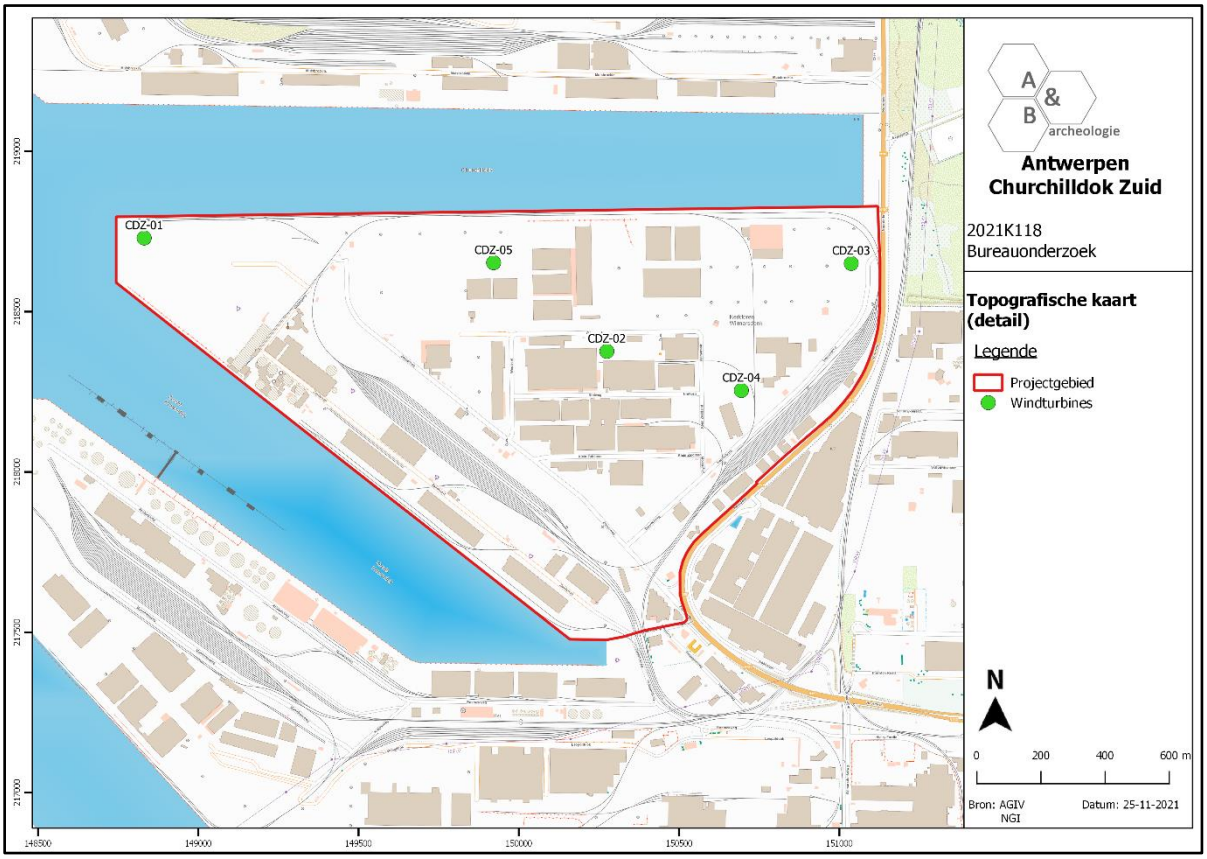

Figuur 2 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied, detail (bron: NGI).

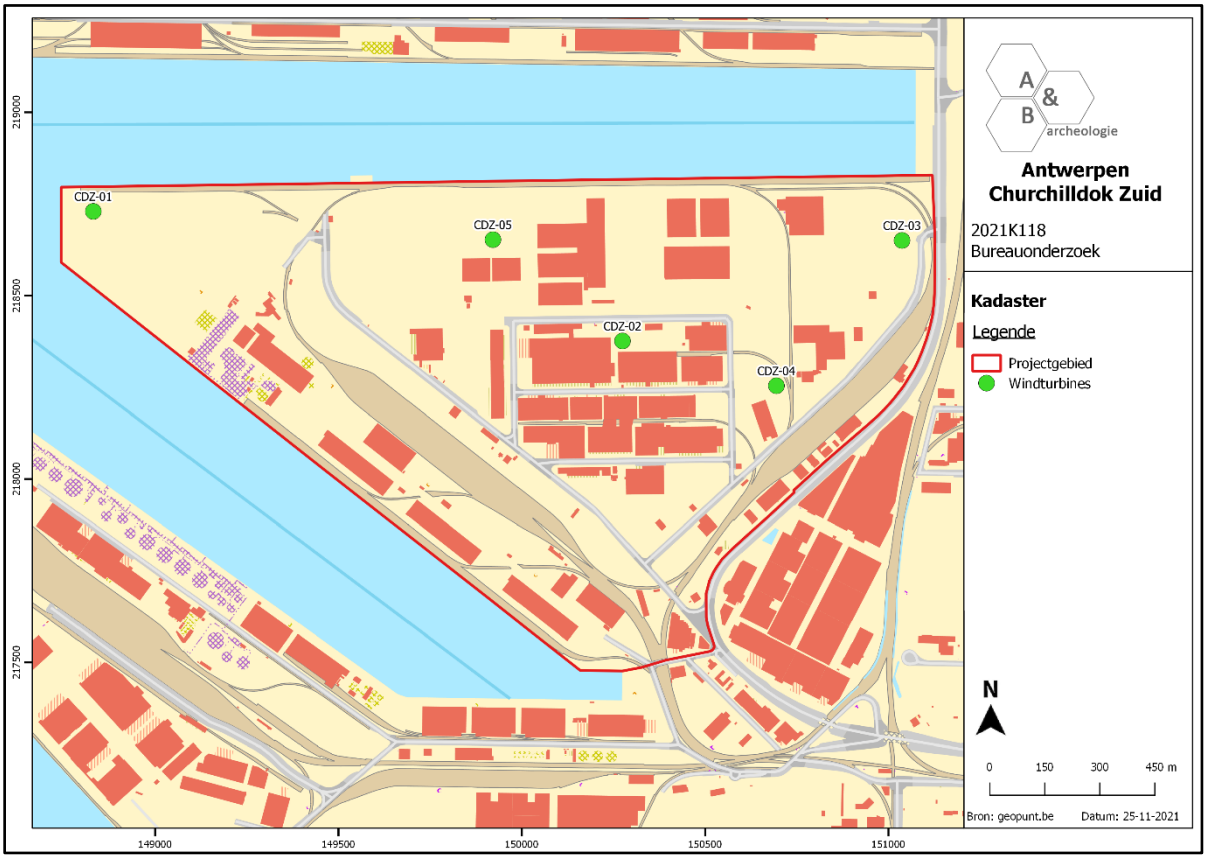

Figuur 3 Zicht op het kadasterplan met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

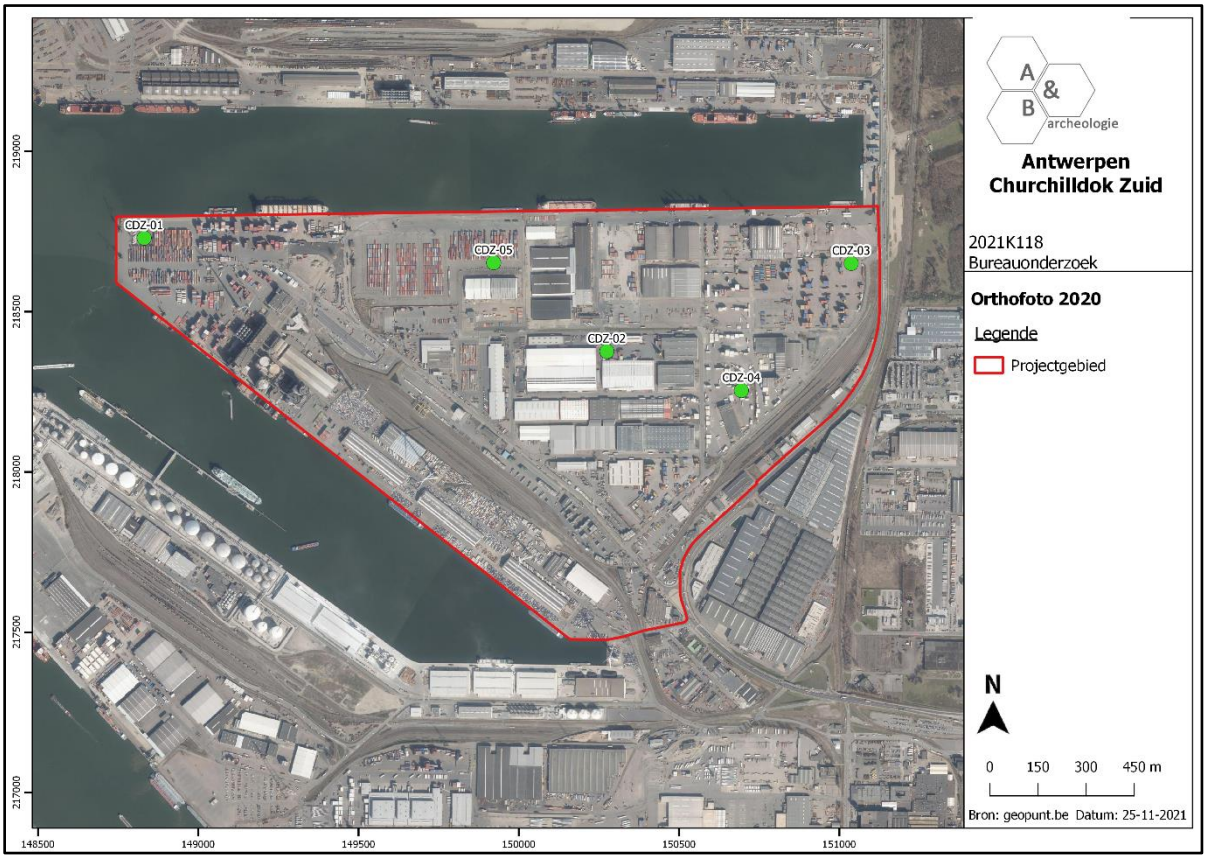

Figuur 4 Aanduiding van het plangebied (rood) op de luchtfoto van 2020 (bron: geopunt.be).

Binnen het plangebied worden verspreid van elkaar 5 windturbines gebouwd. Per windturbine moet rekening gehouden worden met de fundering van de turbine en een permanent werkvlak, en de turbines worden met een elektriciteitscabine verbonden via een leidingtraject. De bodemingrepen die hiermee gepaard gaan, zijn:

- **Fundering:** Deze bestaat uit een betonnen sokkel die ondergronds of (gedeeltelijk) bovengronds gerealiseerd zal worden. Dit hangt af van het gekozen type windturbine en ligt momenteel nog niet vast. De diameter bedraagt ca. 22m en de maximale diepte bedraagt 3,5m onder het maaiveld. De betonnen sokkel wordt verder in de bodem verankerd met betonnen heipalen die tot 20m diep kunnen gaan. Deze diepte hangt af van het geotechnisch bodemonderzoek en het funderingsontwerp, welke pas na het bekomen van de omgevingsvergunning worden opgestart. Dit is een *worst case* benadering, de effectieve bodemingrepen zullen kleiner zijn. Indien de fundering ondergronds wordt uitgevoerd, zal het grondwaterpeil tijdelijk verlaagd moeten worden om in een droge bouwput te kunnen werken.

- **Permanent werkvlak:** Dit werkvlak zal gebruikt worden als kraanplatform bij de (de)montage van de windturbine. De kraan heeft een vlakke en stabiele ondergrond nodig om de zware lasten te kunnen hijsen. De afmetingen bedragen 15 bij 30m. Of hier een bodemingreep voor uitgevoerd dient te worden, hangt ook af van geotechnisch bodemonderzoek dat pas na het bekomen van een vergunning wordt opgestart. Er zal ter hoogte van het werkvlak maximaal 1,5m onder het maaiveld

worden uitgegraven en de bekomen put wordt opnieuw opgevuld met zand, geotextiel, geogrid en betonpuin.

Per windturbine betreffen de bodemingrepen dus concreet:

- ➔ 380m², maximaal 3,5m diep voor de fundering, en heipalen tot op ca. 20m diep
- ➔ 450m², maximaal 1,5m diep voor het werkvlak

- **Leidingen (IPK/leidingtraject):** De windturbines worden door middel van ondergrondse kabels verbonden met een elektriciteitscabine: middenspanningskabels om de geproduceerde elektriciteit op het distributienet te zetten, en optische vezel voor telecommunicatie. Deze kabels worden geplaatst in open sleuf en waar dit niet mogelijk/wenselijk is middels een gestuurde boring.

- **Bouwput elektriciteitscabine (IKS):** Voor de kelder onder de elektriciteitscabine (9,2 x 2,7m) wordt tot 1,43m diep uitgegraven.

Er zijn **geen** bodemingrepen gepland voor de aanleg van **werfwegen** en **tijdelijke werkstroken**, deze zijn gelegen op reeds verharde terreinen.

Voor de concrete bouwplannen wordt verwezen naar de bijlage achteraan deze archeologienota.

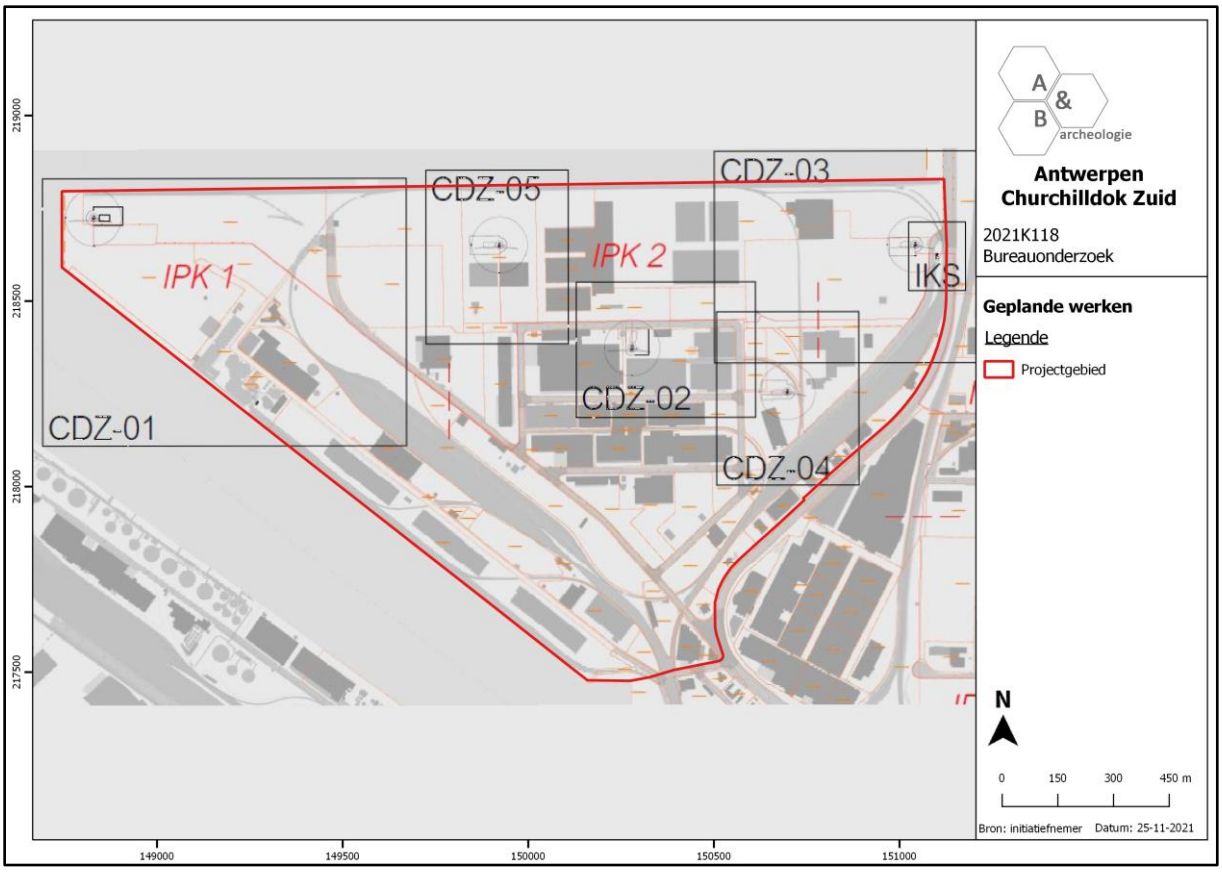

Figuur 5 Overzichtsplan geplande werken (bron: initiatiefnemer).

2.2. Beknopt historisch en landschappelijk kader

Centraal ter hoogte van het totale plangebied was tot in de jaren 1960 het dorp Wilmarsdonk gelegen. Dit dorp is duidelijk te zien op de Ferrariskaart uit ca. 1777. De plaats Wilmarduno wordt reeds vermeld in 1157. Oudtijds had zij als bedehuis slechts een kapel, die afhing van Zandvliet. Als parochie wordt zij vermeld vanaf het begin van de 14de eeuw. Bij de aanleg van het Churchilldok en de uitbreiding van de haven werd het volledige dorp afgebroken in de jaren 1960, enkel de 15de-eeuwse toren van de Sint-Laurentiuskerk bleef behouden.[1] Windturbine 2 wordt ingepland iets ten westen van deze toren, in de voormalige dorpskern. Op de topografische kaarten van tweede helft 19de eeuw – eerste helft 20ste eeuw is te zien dat het grootste deel van het plangebied te situeren is tussen de 2m- en 3m-hoogtelijnen. Het dorp Wilmarsdonk is iets hoger gelegen, net boven de 3m-hoogtelijn. Na de afbraak van het dorp werden de gronden in en rond de kern meer dan 3m opgehoogd, het huidige maaiveld bevindt zich tussen +6m en +6,50m TAW. Op de luchtfoto van 1971 is het industrieterrein in volle ontwikkeling, de huidige invulling is reeds af te lezen op de luchtfoto van 1979-1990.

Bij de aanleg van het industrieterrein werd het oude landschap compleet weggevaagd en vervolgens bedolven onder een ophogingspakket van 3,5 à 4m dik. Bij de werken zal de voormalige toplaag minstens tot 50cm diep zijn verstoord. Dit betekent dat er zich onder het huidige maaiveld een verstoord/opgehoogd pakket van minstens 4m dik bevindt.

[1] https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10761

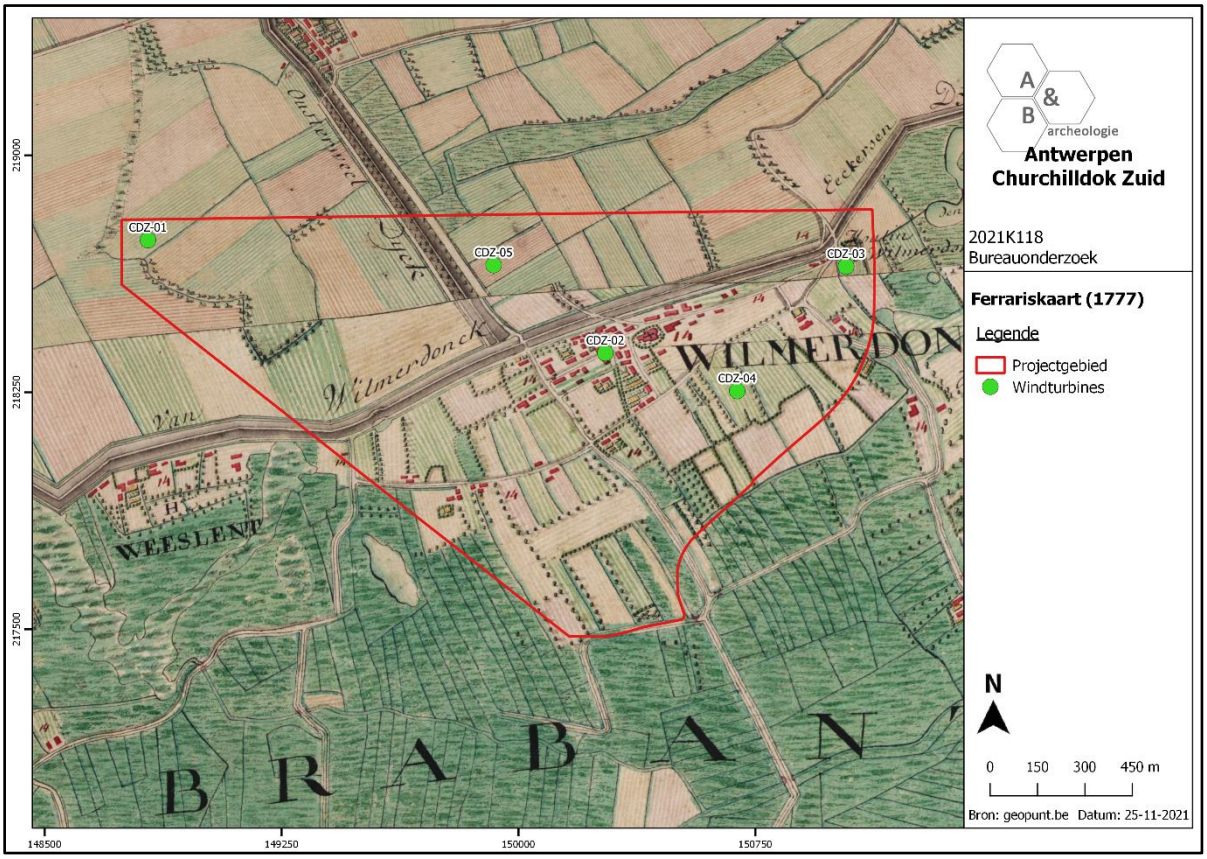

Figuur 6 Aanduiding van het plangebied op de Ferrariskaart (bron: geopunt.be).

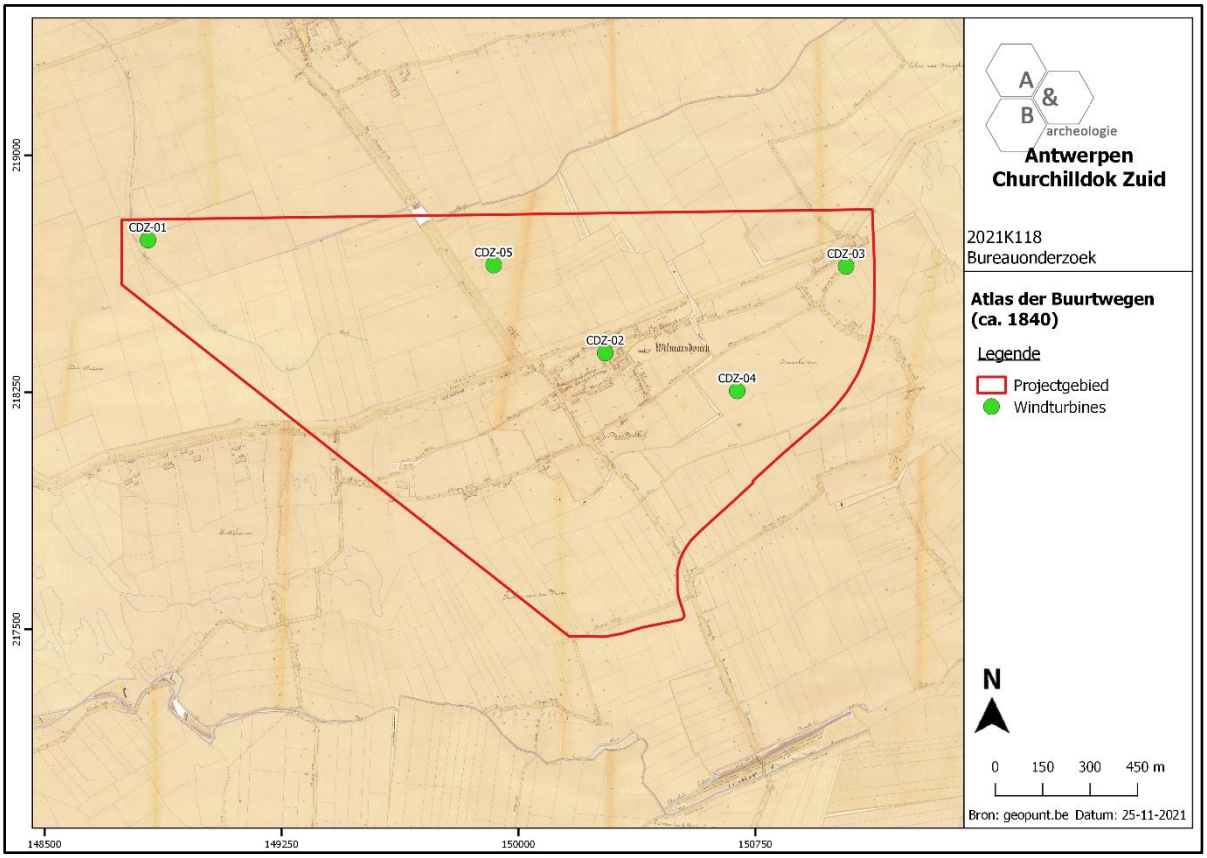

Figuur 7 Aanduiding van het plangebied op de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be).

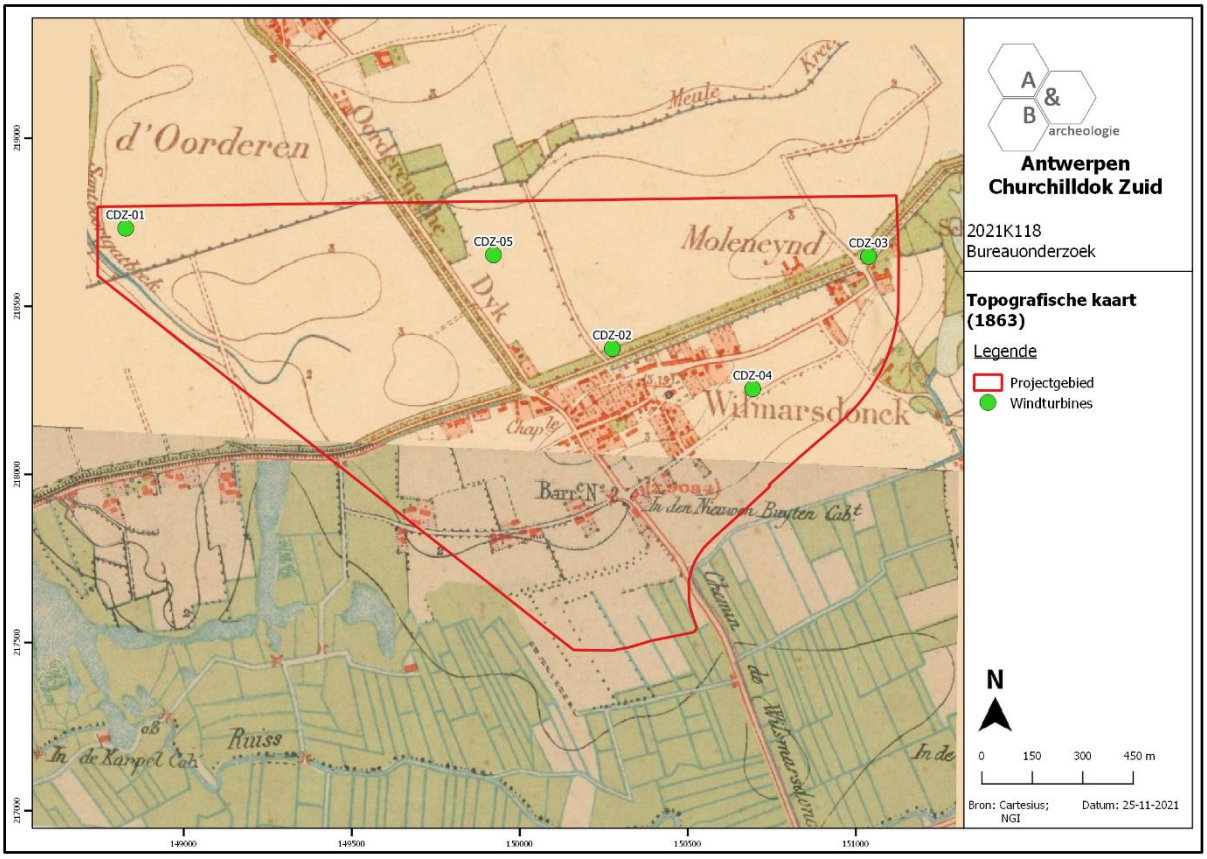

Figuur 8 Aanduiding van het plangebied op de topografische kaart van 1863 (bron: NGI en cartesius.be).

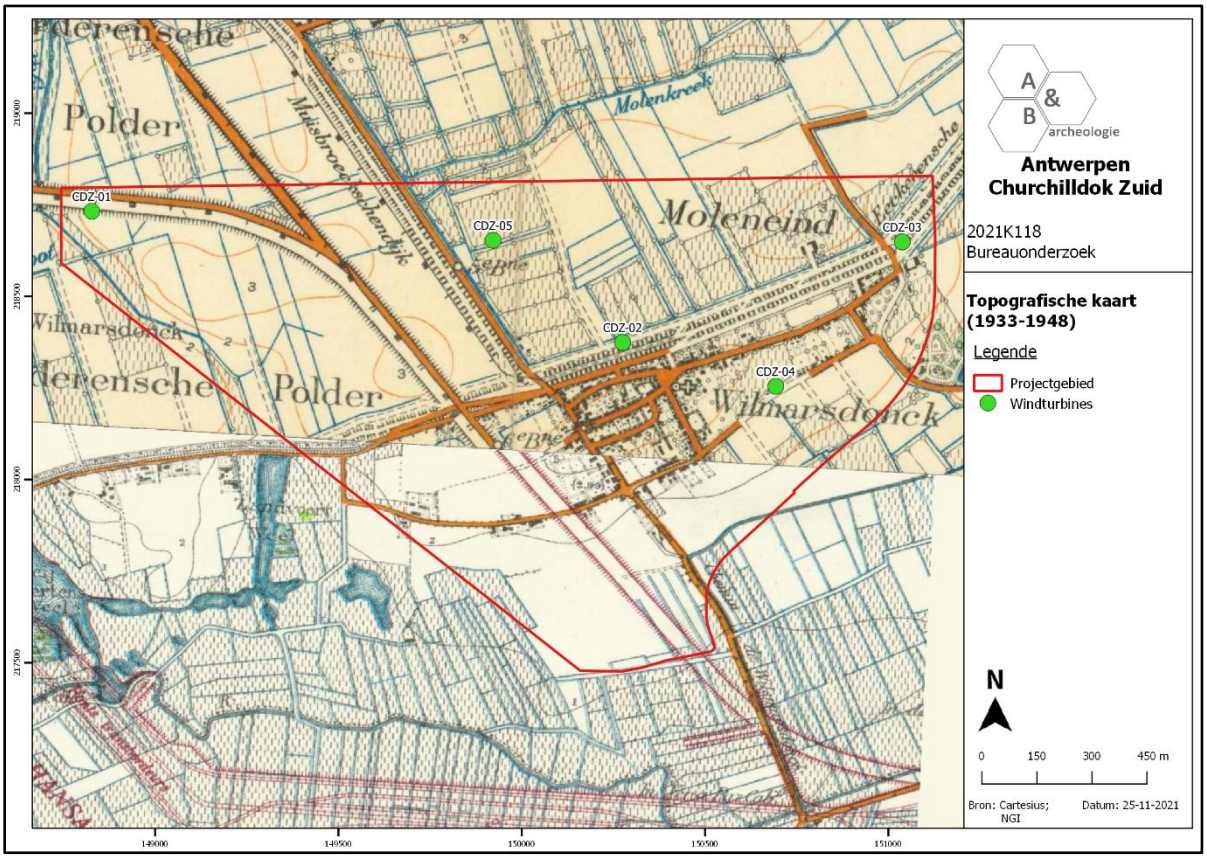

Figuur 9 Aanduiding van het plangebied op de topografische kaart van 1933-1948 (bron: NGI en cartesius.be).

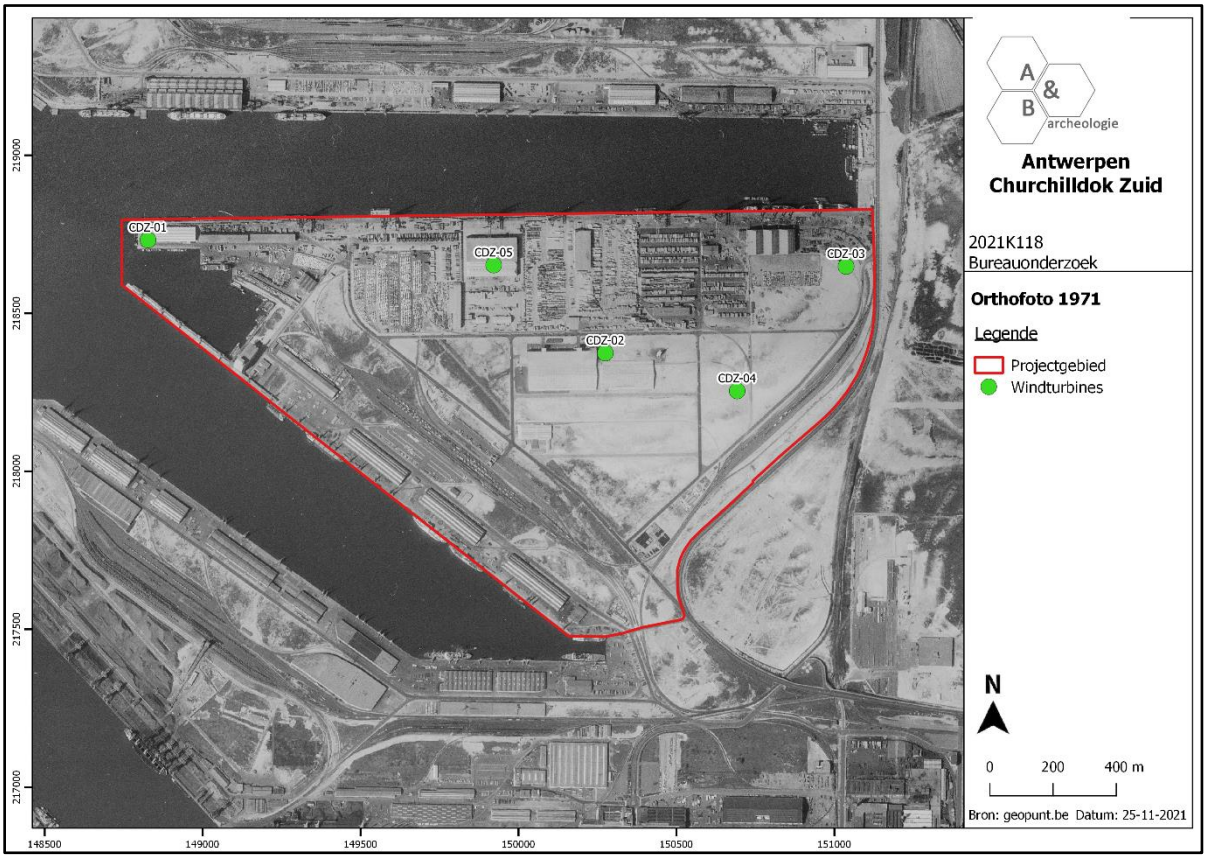

Figuur 10 Aanduiding van het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).

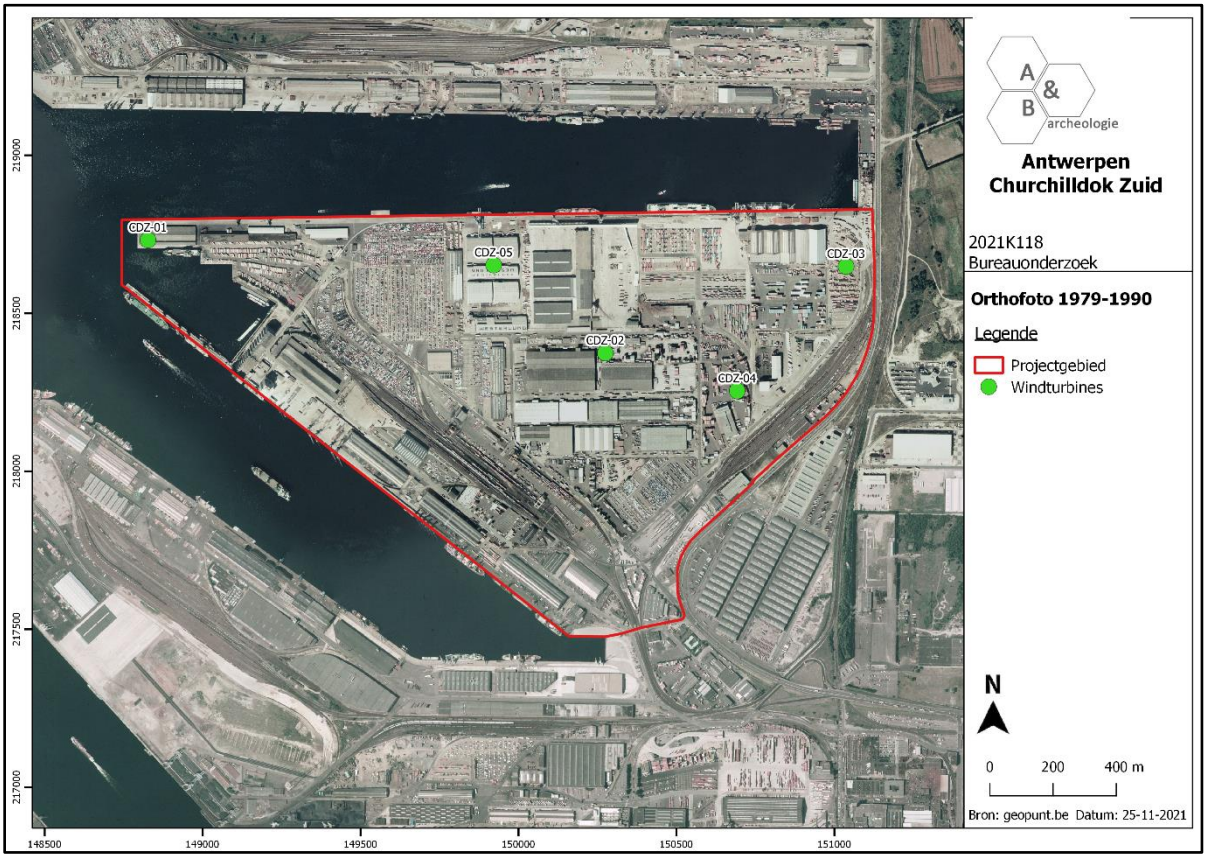

Figuur 11 Aanduiding van het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).

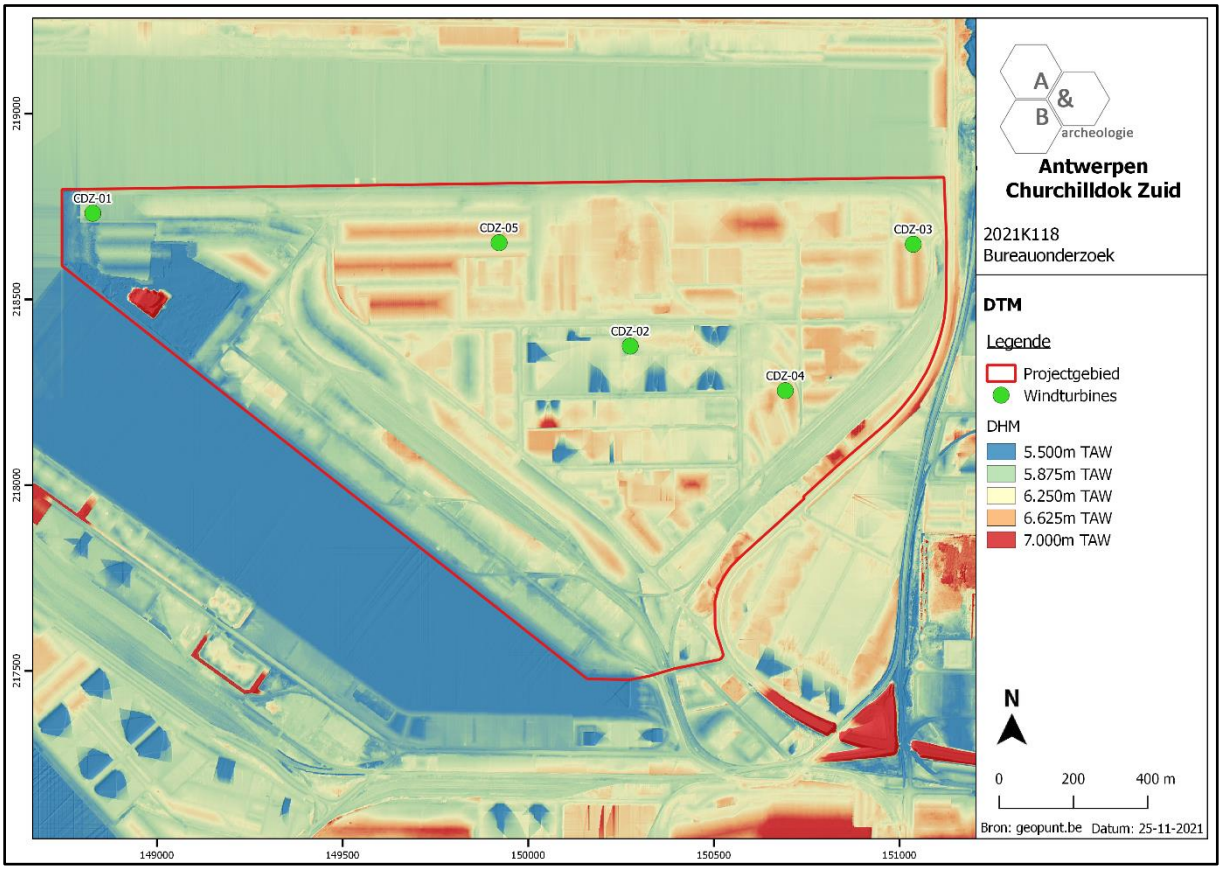

Figuur 12 Digitaal hoogtemodel ter hoogte van het plangebied (bron: geopunt.be).

2.3. Synthese

De havengronden waar het terrein deel van uitmaakt werden in de jaren 1960 ontwikkeld. Hierbij werd het voormalige dorp Wilmarsdonk en het omringende landschap weggevaagd en verdween het onder een ophogingspakket van 3,5 à 4m dik. Bij de werken zal de voormalige toplaag minstens tot 50cm diep zijn verstoord. Dit betekent dat er zich onder het huidige maaiveld een verstoord/opgehoogd pakket van minstens 4m dik bevindt. De kans dat er zich onder dit pakket nog een intact en relevant archeologisch niveau bevindt, is eerder klein.

Verspreid over het plangebied worden 5 windturbines aangelegd, met bijhorende werkplatformen, leidingen en een elektriciteitscabine. De uitgravingen die gepaard gaan met deze werken gaan maximaal 3,50m diep. Deze bevinden zich dus in het verstoord/opgehoogd pakket en zullen geen verstoring van eventuele archeologische sites veroorzaken. Ter hoogte van de windturbines worden tot op grote diepte palen geheid onder de fundering, mogelijk kunnen deze wel archeologische sites verstoren. Een verder vooronderzoek van locaties van toekomstige heipalen is echter technisch zo goed als onmogelijk, en wetenschappelijk weinig relevant omdat het niet zou leiden tot nuttige kenniswinst.

3. Samenvatting

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Naar aanleiding van een geplande aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen te Antwerpen Churchilldok Zuid (provincie Antwerpen), gelegen buiten woon- of recreatiegebied en waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem meer dan 5000m² beslaat, dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het plangebied is ca. 2 037 976m² groot en omhelst de gehele industriezone gelegen ten zuiden van het Churchilldok in de Antwerpse haven. Het wordt begrensd door het Churchilldok in het noorden, de Noorderlaan in het oosten en zuidoosten, de Goteborgweg in het zuiden en het 6de Havendok in het zuidwesten en westen. Het gehele gebied is ingericht als industrieterrein en quasi volledig verhard en bebouwd. Doorheen het gebied lopen meerdere wegen en spoorlijnen.

Binnen het grote plangebied worden verspreid van elkaar 5 windturbines gebouwd. Per windturbine moet rekening gehouden worden met de fundering van de turbine en een permanent werkvlak, en de turbines worden met een elektriciteitscabine (9,2 x 2,7m, en 1,43m diep) verbonden via een leidingtraject (in open sleuf of met een gestuurde boring). Per windturbine betreffen de bodemingrepen:

- ➔ 380m², maximaal 3,5m diep voor de fundering, en heipalen tot op ca. 20m diep
- ➔ 450m², maximaal 1,5m diep voor het werkvlak

Er zijn geen bodemingrepen gepland voor de aanleg van werfwegen en tijdelijke werkstroken, deze zijn gelegen op reeds verharde terreinen.

De havengronden waar het terrein deel van uitmaakt werden in de jaren 1960 ontwikkeld. Hierbij werd het voormalige dorp Wilmarsdonk en het omringende landschap weggevaagd en verdween het onder een ophogingspakket van 3,5 à 4m dik. Bij de werken zal de voormalige toplaag minstens tot 50cm diep zijn verstoord. Dit betekent dat er zich onder het huidige maaiveld een verstoord/opgehoogd pakket van minstens 4m dik bevindt. De kans dat er zich onder dit pakket nog een intact en relevant archeologisch niveau bevindt, is eerder klein.

Verspreid over het plangebied worden 5 windturbines aangelegd, met bijhorende werkplatformen, leidingen en een elektriciteitscabine. De uitgravingen die gepaard gaan met deze werken gaan maximaal 3,50m diep. Deze bevinden zich dus in het verstoord/opgehoogd pakket en zullen geen verstoring van eventuele archeologische sites veroorzaken. Ter hoogte van de windturbines worden tot op grote diepte palen geheid onder de fundering, mogelijk kunnen deze wel archeologische sites verstoren. Een verder vooronderzoek van locaties van toekomstige heipalen is echter technisch zo goed als onmogelijk, en wetenschappelijk weinig relevant omdat het niet zou leiden tot nuttige kenniswinst.

Er zijn dus geen verdere archeologische maatregelen nodig en de rapportering kon beperkt blijven tot een archeologienota met beperkte samenstelling.

4. Bibliografie

- https://cai.onroerenderfgoed.be/
- http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/
- http://www.geopunt.be/kaart
- http://www.ngi.be/topomapviewer/
- https://inventaris.onroerenderfgoed.be

5. Bijlages

- Figurenlijst

Figuur 1 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI). 6
Figuur 2 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied, detail (bron: NGI). 7
Figuur 3 Zicht op het kadasterplan met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be). 7
Figuur 4 Aanduiding van het plangebied (rood) op de luchtfoto van 2020 (bron: geopunt.be). 8
Figuur 5 Overzichtsplan geplande werken (bron: initiatiefnemer). 9
Figuur 6 Aanduiding van het plangebied op de Ferrariskaart (bron: geopunt.be). 11
Figuur 7 Aanduiding van het plangebied op de Atlas der Buurtwegen (bron: geopunt.be). 11
Figuur 8 Aanduiding van het plangebied op de topografische kaart van 1863 (bron: NGI en cartesius.be). 12
Figuur 9 Aanduiding van het plangebied op de topografische kaart van 1933-1948 (bron: NGI en cartesius.be). 12
Figuur 10 Aanduiding van het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be). 13
Figuur 11 Aanduiding van het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be). 13
Figuur 12 Digitaal hoogtemodel ter hoogte van het plangebied (bron: geopunt.be). 14

Bijlage: Bouwplannen (bron: initiatiefnemer).

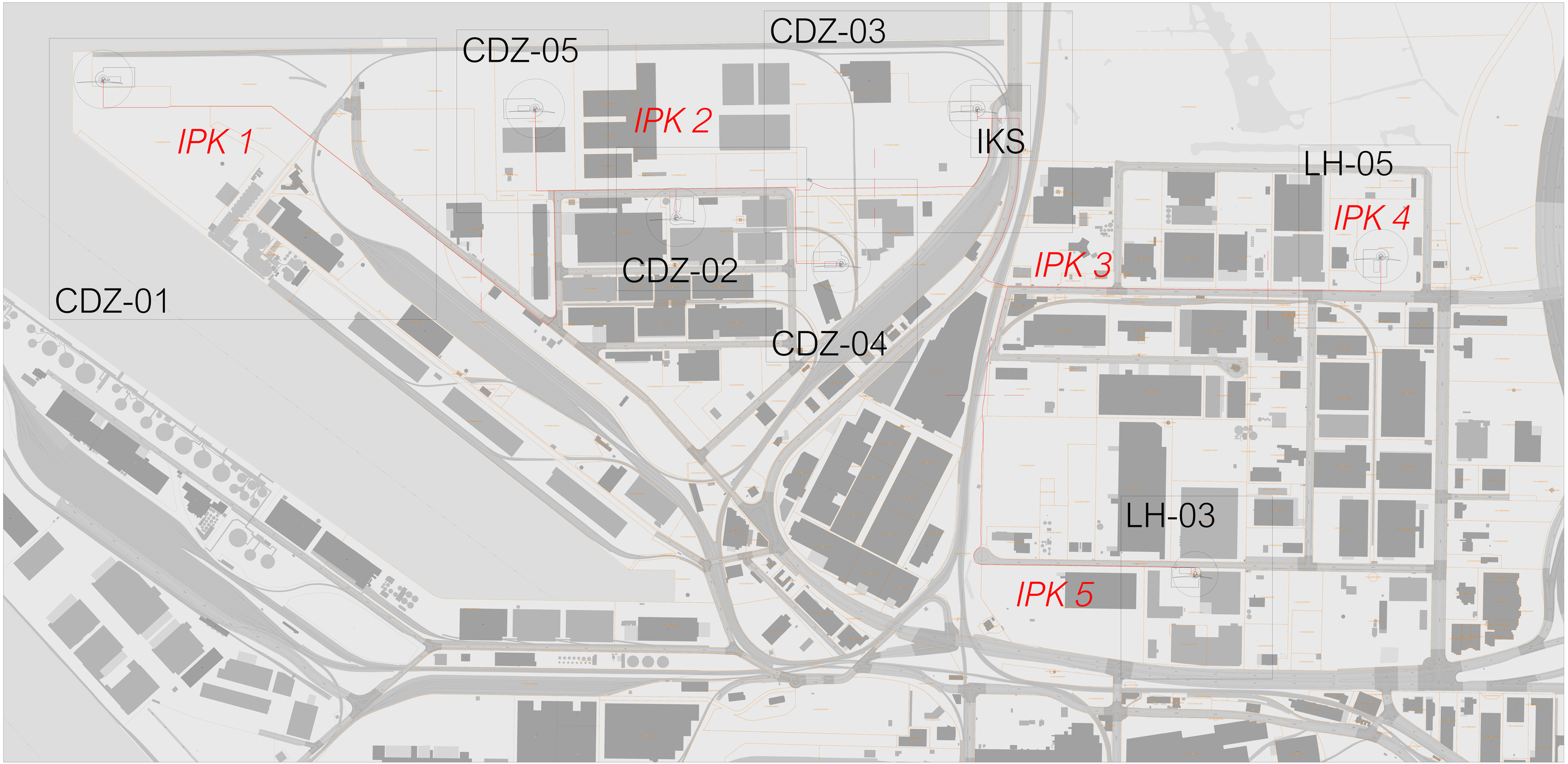

OVERZICHTSPLAN

N

papiergrootte: 2000x1000mm
schaal: 1/500
0 5 10 25m
maatsenheid: m
coördinatenstelsel: EPSG:31370 / Belge72b Lambert72A

referentiepunt
X 148 m
Y 200 m
Z 23,823

INPLANTINGSPLAN

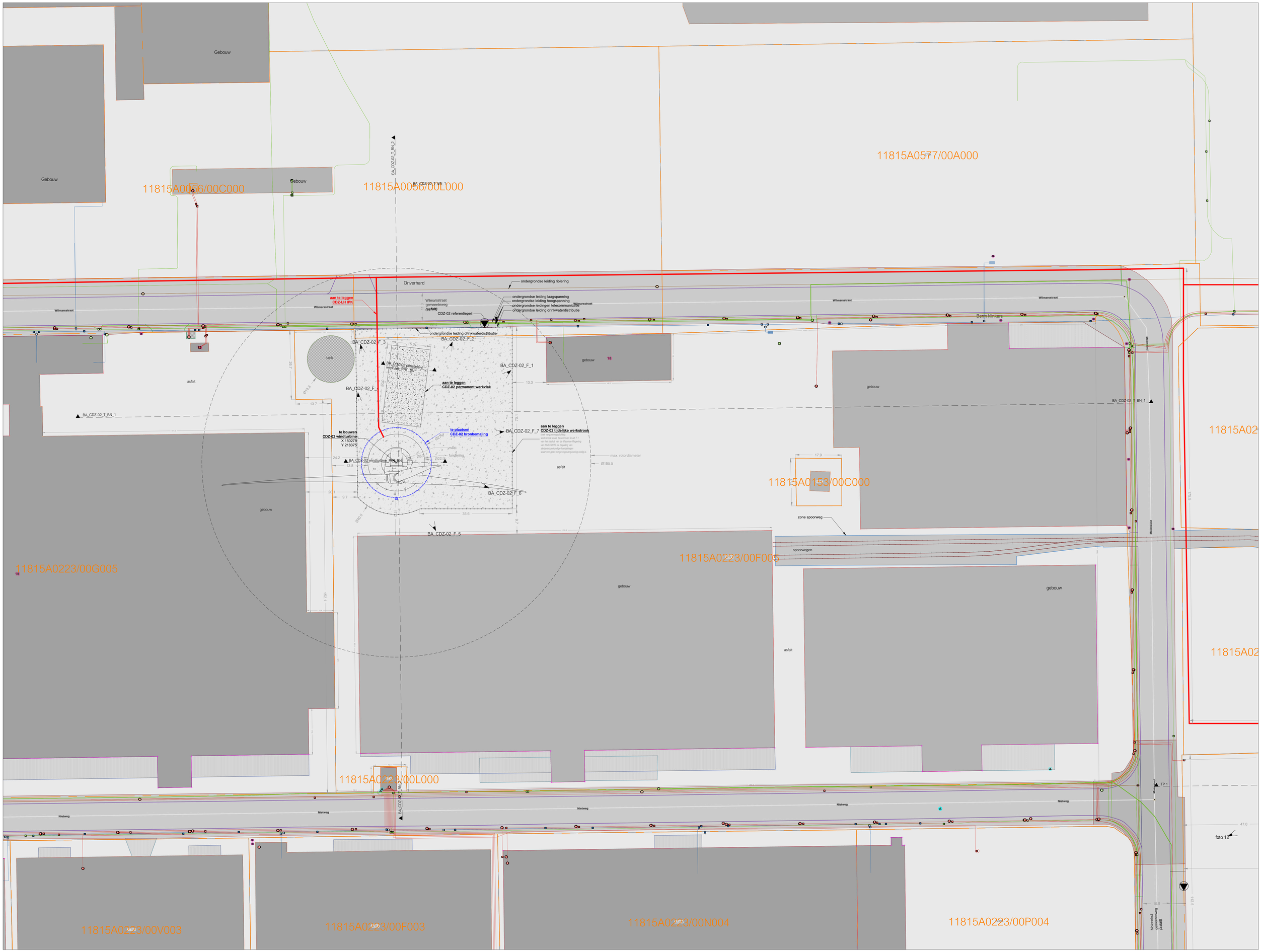

N

papiergrootte: 1000x800mm
schaal: 1/500
0 — 25m
maateenheid: m
coördinatenstelsel: EPSG 31370 / Belge72/b.Lambert72A

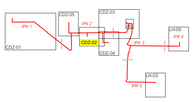

referentiepeil
TAW 6.01 m
X 150312
Y 218429

INPLANTINGSPLAN

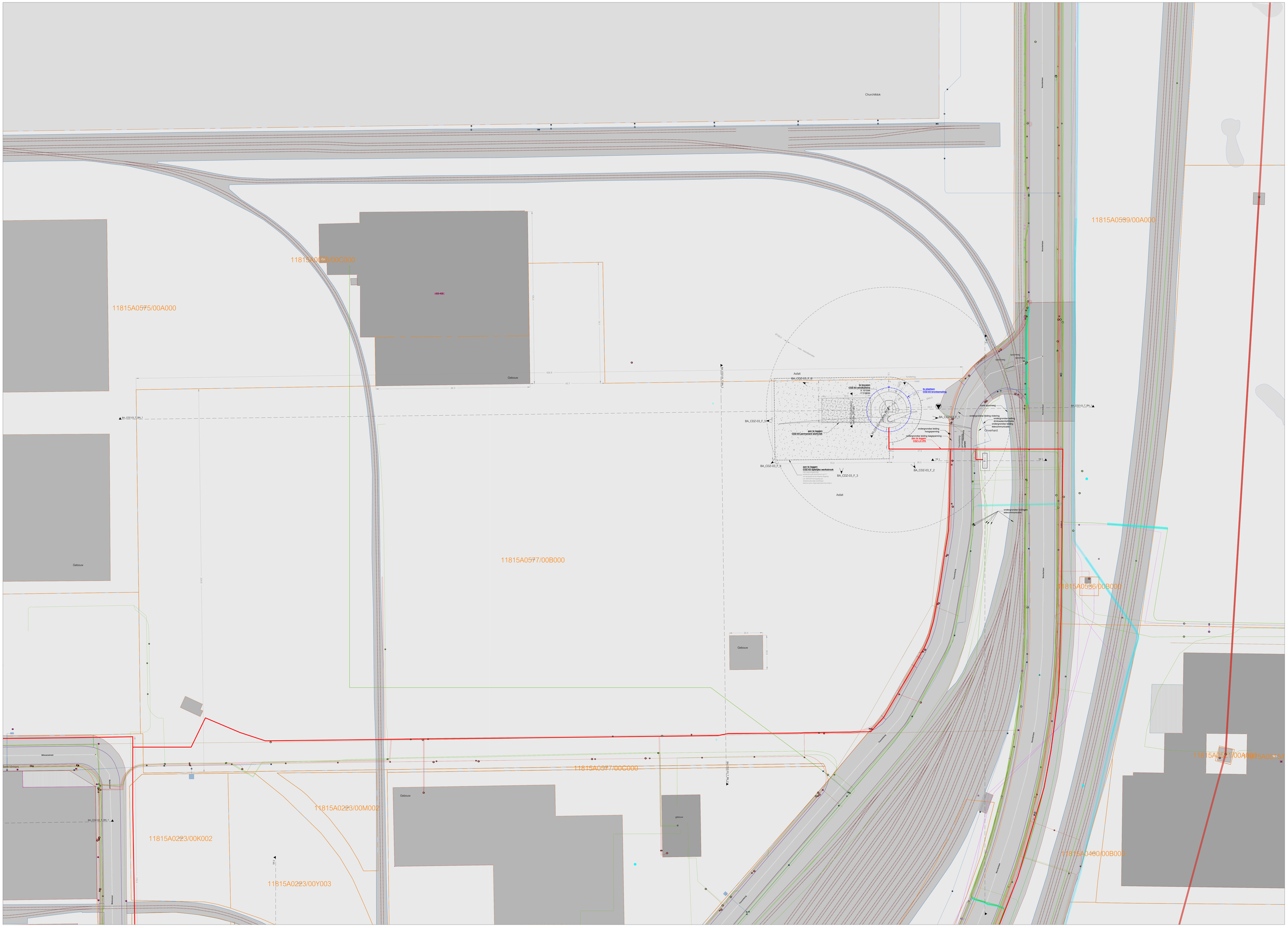
Churchilldok
11815A0575/00A000
11815A0576/00C000
11815A0577/00B000
11815A0577/00C000
11815A0589/00A000
11815A0536/00B000
11815A0223/00M002
11815A0223/00K002
11815A0223/00Y003
11815A0460/00B000
Gebouw
Asfalt
BA_CDZ-03_F_5
BA_CDZ-03_F_4
BA_CDZ-03_F_3
BA_CDZ-03_F_2
BA_CDZ-03_F_1
BA_CDZ-03_T_BN_1
te bouwen
CDZ-03 windturbine
X 151044
Y 219850
te plaatsen
CDZ-03 broedmating
aan te leggen
CDZ-03 permanent werkvlak
aan te leggen
CDZ-03 tijdelijke werkstrook
CDZ-03 PK
ondergrondse leiding hoogspanning
ondergrondse leiding laagspanning
ondergrondse leiding riolering
ondergrondse leiding drinkwatervoorziening
ondergrondse leiding telecommunicatie
Onverhard
Verharding
Kade
Kade kopmuring
Kade kopmuring
Kade kopmuring

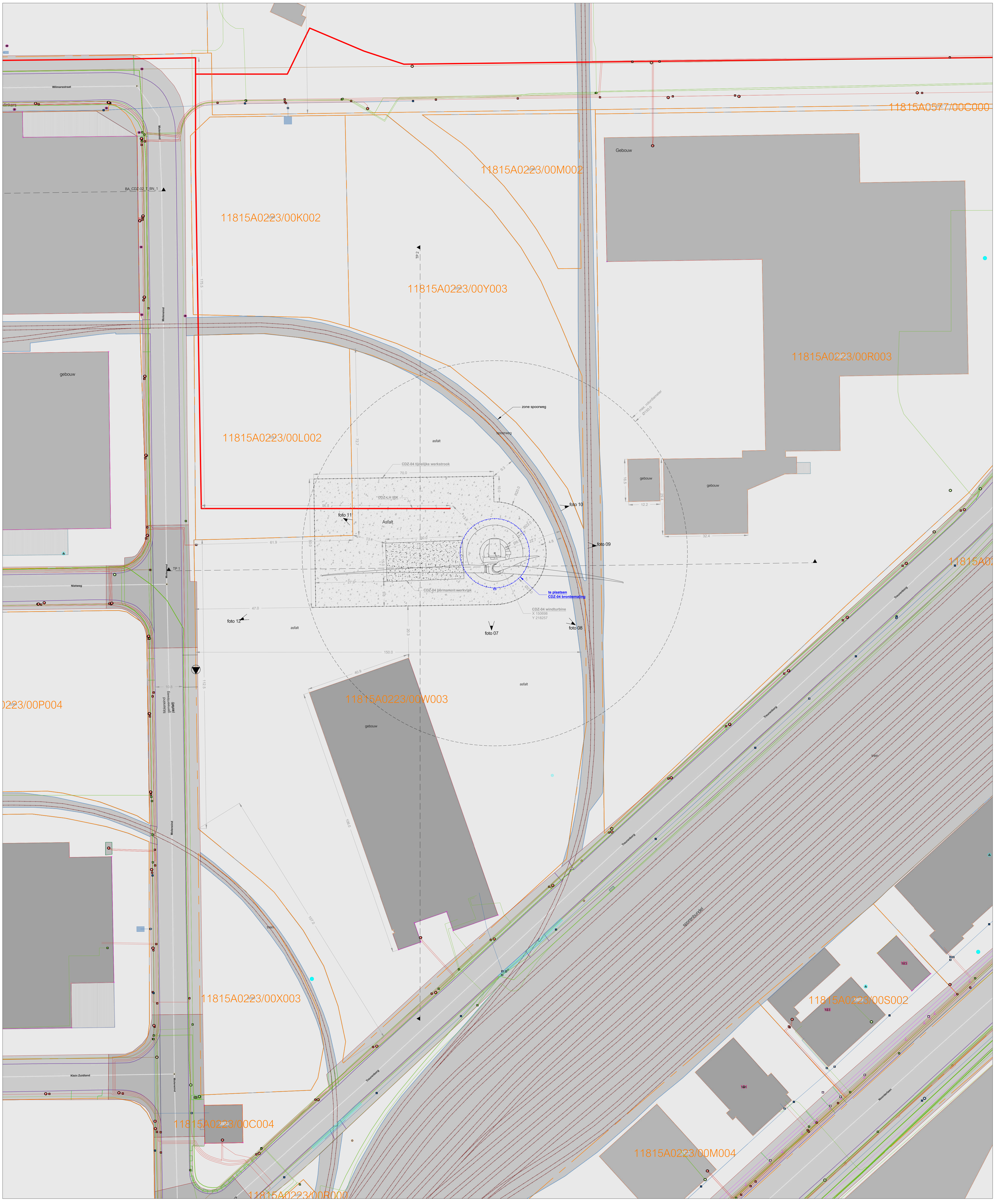

N

papiergrootte: 800x1000mm
schaal: 1/500
0 — 25m
maateenheid: m
coördinatenstelsel: EPSG 31370 / Belge72/b.Lambert72A

referentiepeil
TAW x m
X 150581
Y 218211

INPLANTINGSPLAN

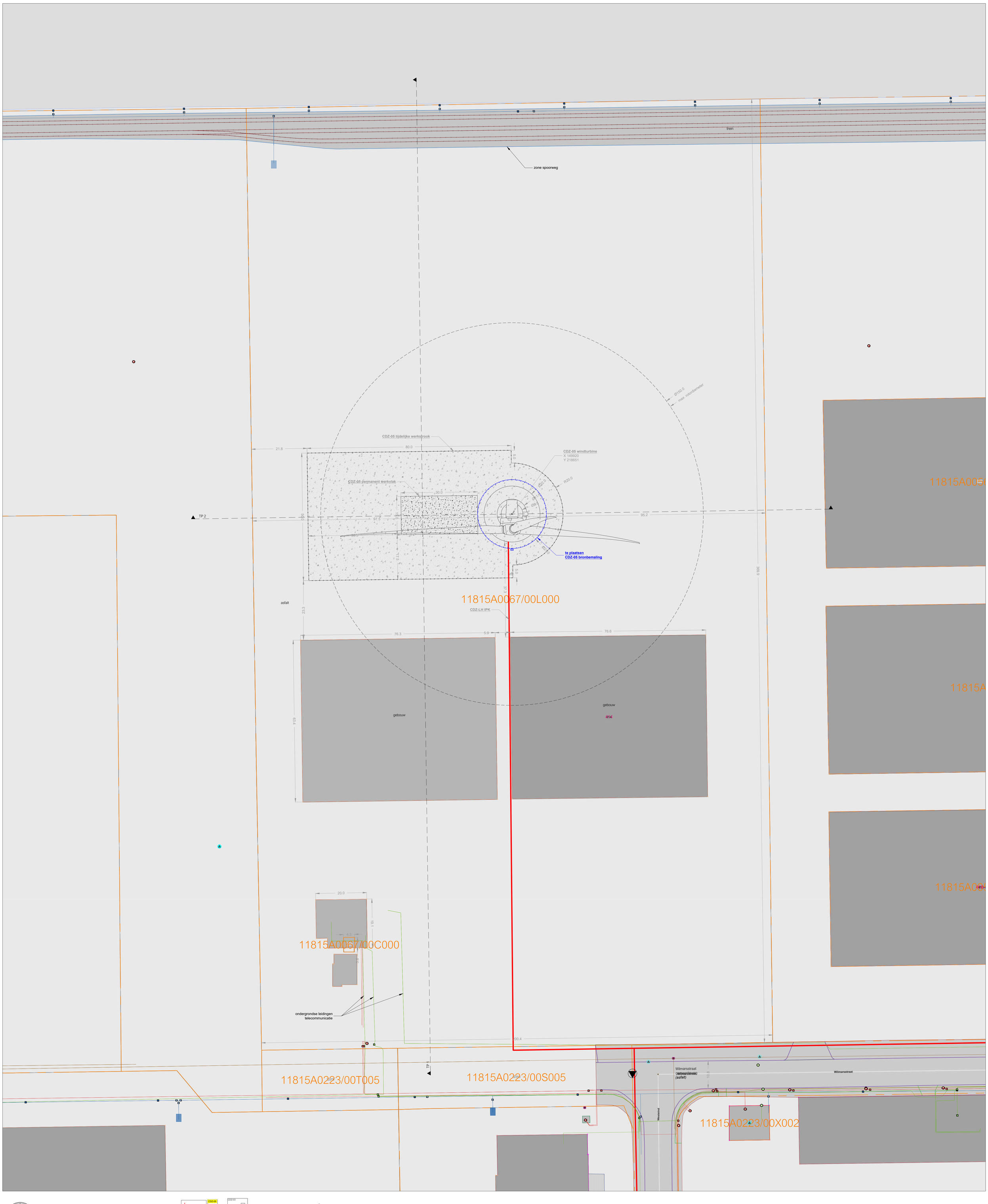

N

papiergrootte: 800x1000mm
schaal: 1/500
0 25m
maateenheid: m
coördinatenstelsel: EPSG 31370 / Belge72/b.Lambert72A

referentiepeil
TAW x m
X 149967
Y 218431

INPLANTINGSPLAN

te bouwen
windturbine
X 151044
Y 218650

te plaatsen
CDZ-03 bronbemaling

fundering
mast
Ø22.0
Ø27.0
Ø40.0
Ø8.5
7.6
28.0
BA_CDZ-03 windturbine_PRT_BN
BA_CDZ-03_F_1
BA_CDZ-03_F_2
BA_CDZ-03_T_BN_1
TP 1
TP 2
13.1
10.0
37.6
36.5
15.5
2.7
4.2
9.2
6.4
53.1
spoorweg
spoorweg
spoorweg
Treurenborg
Onverhard
zone spoorweg
ondergrondse leiding riolering
ondergrondse leiding
drinkwaterdistributie
ondergrondse leiding
telecommunicatie
ondergrondse leiding
hoogspanning
ondergrondse leiding laagspanning
aan te leggen
CDZ-LH IPK
Treurenborg
gemeenteweg
(asfalt)
te bouwen IKS
ondergrondse leidingen
telecommunicatie
Noorderlaan
Treurenborg
Noorderlaan
11815A0536/00B0

papiergrootte: 800x1000mm
schaal: 1/200
0 10m
maateenheid: m
coördinatenstelsel: EPSG 31370 / Belge72/b.Lambert72A

N

INPLANTINGSPLAN

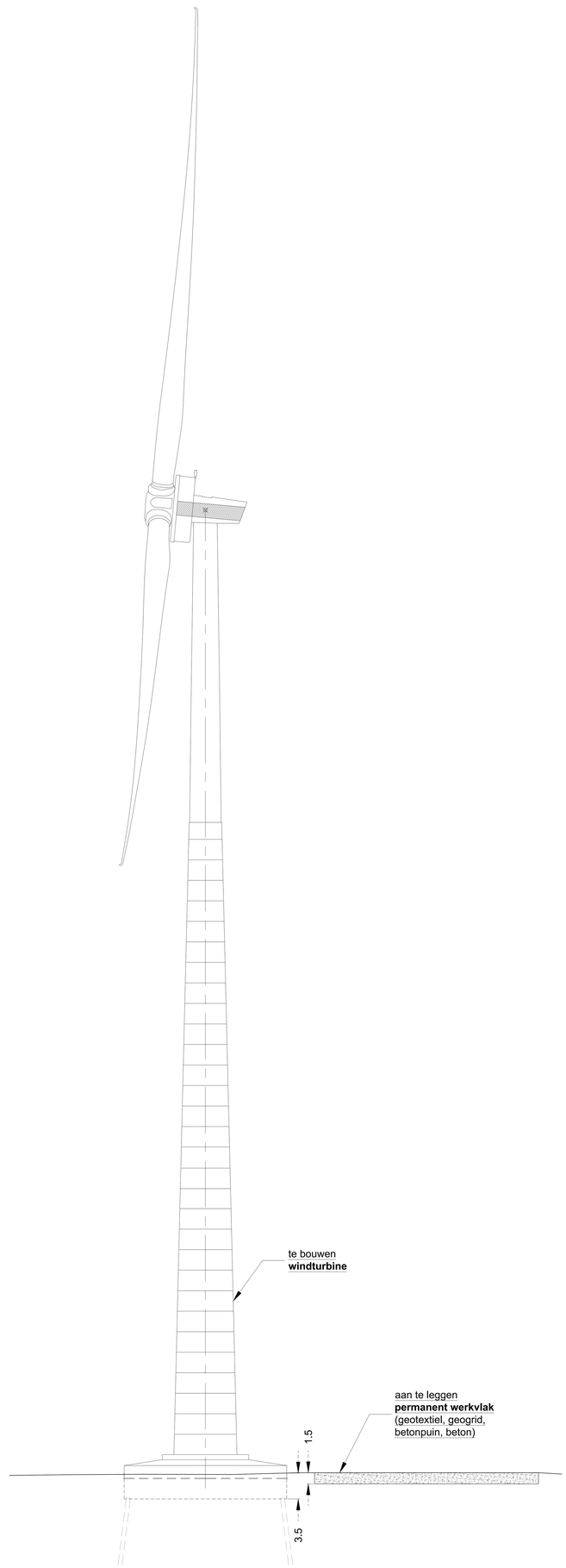

papiergrootte: 1500x1500mm
schaal: 1:200
0 10m
maateenheid: m

terreinprofiel

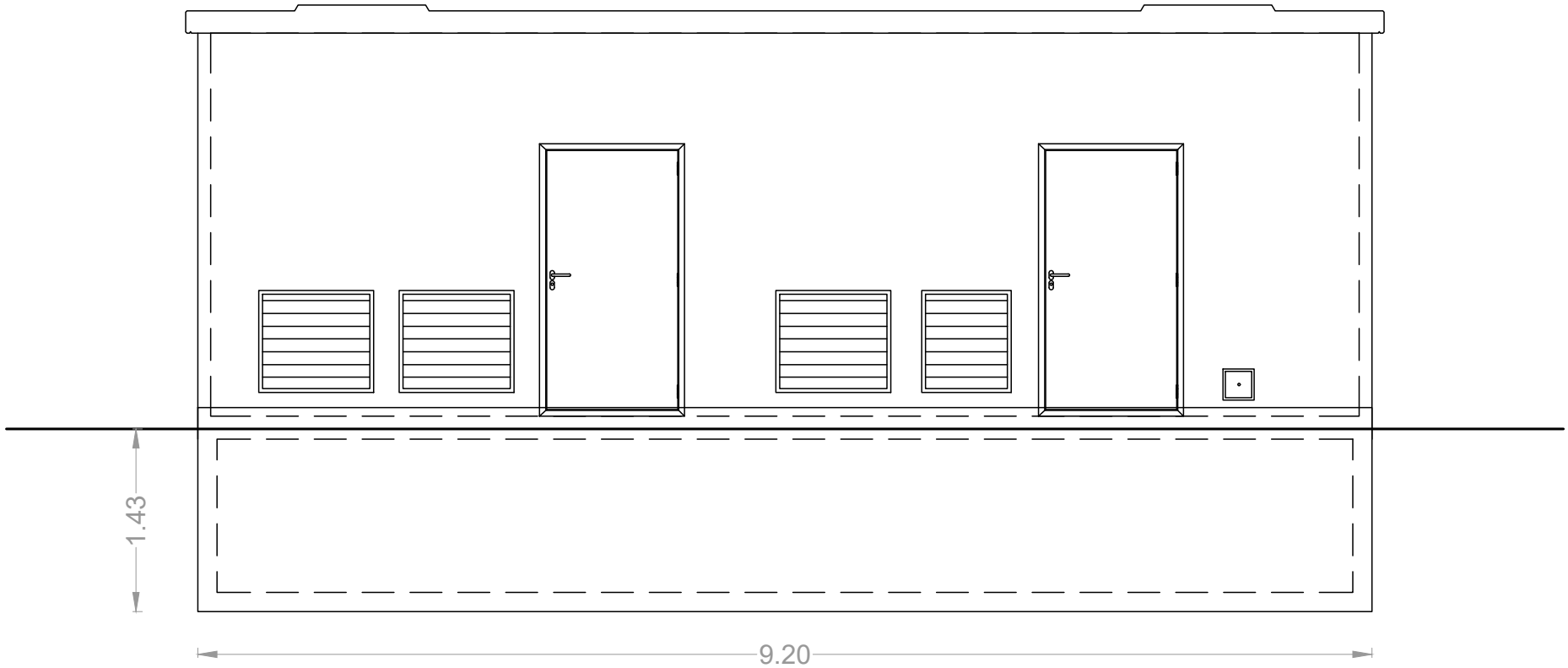

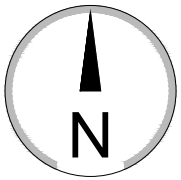

papiergrootte: A4
schaal: 1/50
0 2.5m
maateenheid: m

IKS

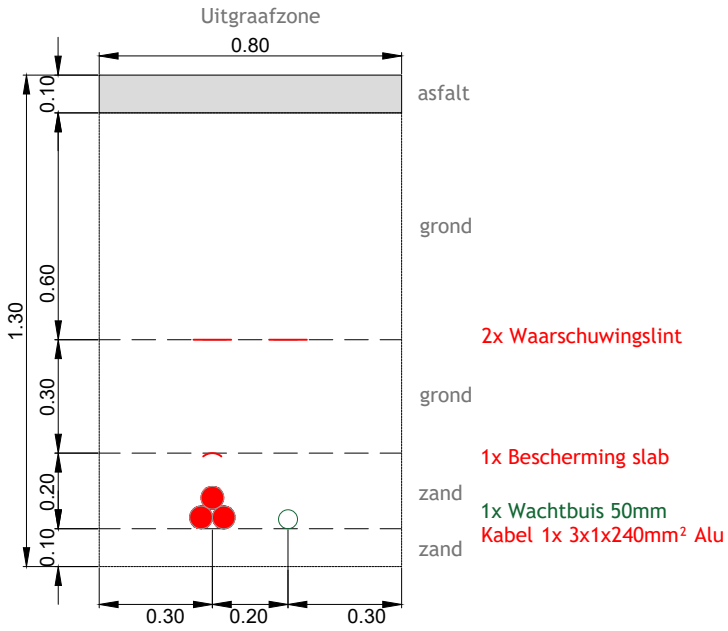

[A4]
schaal 1/20

0 1m

PRINCIPEDOORSNEDE